

FIGYELŐ

A Magyar Könyvszemle jubileuma. Folyóiratunk megindulásának századik évfordulója alkalmából, 1976. november 17-én az Akadémiai Kiadó és a *Magyar Könyvszemle* Szerkesztő Bizottsága sajtótájékoztatót tartott a Magyar Tudományos Akadémián. Bernát Györgynek, az Akadémiai Kiadó igazgatójának megnyitó szavai után, Mátrai László akadémikus, a Szerkesztő Bizottság elnöke méltatta a folyóirat szerepét és jelentőségét az elmúlt évszázad hazai tudománytörténetében, és ismertette a *Magyar Könyvszemle* előtt álló feladatokat.

Napilapjaink és szakfolyóirataink szép számmal megjelent képviselői a tájékoztató után kérdéseket intéztek az előadókhoz és a Szerkesztő Bizottság tagjaihoz. A lapok a következő napokban — részben a sajtótájékoztató nyomán, részben attól függetlenül — behatóan foglalkoztak a jubileummal.

A *Népszabadság* Mátrai László tájékoztatásából kiemelte azt a megállapítást, hogy a folyóirat társadalmi és kulturális szerepe a jövőben növekedni fog, mert növekszik az olvasási igény és mert meg kell teremteni a könyvtári kutatómunka még jobb feltételeit. „A szakfolyóirat művelődéstörténeti és tudománytörténeti feladatai mindinkább kiépülnek a szűkebb olvasótábor köréből és a szocialista kultúra társadalmi tennivalói között kapnak helyet.”

A folyóiratnak a szerkesztők által vázolt további programjával kapcsolatban azt írja a lap, hogy a szerkesztők igyekezni fognak a könyvtárosok és más tudományos műhelyek szélesebb köréhez — általuk az olvasók szélesebb rétegeihez — eljutni. Tanulmányokat, cikkeket közölnek a jövőben is az értékes régi magán- és közgyűjtemények, valamint az egyházi könyvtárak anyagának tudományos feldolgozásáról, megóvásáról és közreműködnek, többek között, sajtótörténeti összefoglalások kiadásának előkészítésében.¹

A *Magyar Hírlap* a sajtófogadásról írt tudósításában méltatta a tájékoztatónak — „ellentétben a mostanában igen megerősödött jubileumi megemlékezések gyakran hivatkozott prezentálásával” — a szoliditását, mert a résztvevők ezúttal ajándékkal a legbecesebb ajándékot kapták: a folyóirat jubileumi számát.” Magával a *Magyar Könyvszemlével* kapcsolatban is azt a „szolid és megbízható” hangot emelte ki, amit Mátrai László szintén a lap egyik legnagyobb erényének tartott.

Rámutatott a *Magyar Hírlap* tudósítója arra is, hogy a jubileumát ünneplő folyóirat címe is szerény és — egy kicsit félre is vezető. „Mert nem főleg — és nem elsősorban — könyvszemlét, könyvismertetéseket közöl a folyóirat, hanem nagyobb, kisebb terjedelmű tanulmányokat a könyv és a sajtó területéről, a bibliográfia, a dokumentáció kérdéseiről.”²

¹ *Népszabadság* 1976. nov. 18. 9.

² *Magyar Hírlap* 1976. nov. 18. 6.

A *Magyar Nemzet* tudósítását a következő megállapítással vezette be: „A folyóiratok életét nem lehet az emberi élet hosszával mérni, száz esztendő azonban egy folyóirat történetében is tiszteletre méltó idő, ünnepélyes évforduló. Különösen akkor, ha céljával, hivatásával, jelentőségével a centenáriumi évében is elevenen, frissen él.”

Mátrai László tájékoztatójából azt emelte ki a lap, hogy a száz éve érvényes cél — szolgálni a könyvet, az olvasást és a műveltséget — alapvetően ma sem változott meg, csupán elemeiben, hiszen a társadalmi fejlődés nyilvánvaló tartalmi és módszertani változásokat követelt. A *Könyvszemle* az írott értékek felkutatásával és számbavételével ma valamiféle „könyvtári műemlékvédelem” szerepét tölti be, de számtalan más szempontot is szem előtt tart.³

Az *Esti Hírlap* — hírt adván a sajtótájékoztatóról — Pálffy Judit beszélgetését közölte Havasi Zoltán társszerkesztővel, aki a feltett kérdésekre adott válaszában többek között azt hangsúlyozta, hogy folyóiratunk világviszonylatban is a legrégebbi ilyen típusú szakfolyóiratok közé tartozik; továbbá kiemelte még a *Könyvszemle* kutatás-szervező szerepét.⁴

Lapjaink egy része, a későbbiek folyamán ismételten méltatta a száz esztendőös folyóiratot. Így a *Magyar Hírlap* 1976. november 21-i számában Bóday Pál kéthasábos cikkben foglalkozik a jubiláló *Könyvszemlé*vel. Közli a legelső szám címlapjának képét, a korábbinál részletesebben foglalkozik a sajtótájékoztatóval és annak hangulatával. Felvázolja cikkében a múlt század hatvanas-hetvenes éveinek légkörét és törekvéseit, amelyekből a folyóirat megszületett. Írását Mátrai László optimista véleményét idézve fejezi be: „Aligha vonható kétségbe, hogy lapunk társadalmi, kulturális szerepe az újabb száz esztendőn át növekedni fog: nem az elméleti divatok mondatják ezt, hiszen ezek jönnek és mennek, hanem a társadalom fejlődésének máris világosan megfigyelhető tendenciái.” Ehhez a cikkíró még hozzáfűzi: „Amely tendenciák erősödését, érvényesülését a második évszázadba lépő Magyar Könyvszemle is elősegítette.”⁵

A *Magyar Nemzet* szintén visszatért folyóiratunk jubileumára. Az 1976. december 3-i számában Végh Ferenc *A Magyar Könyvszemle egy százada* címmel foglalkozik a száz év előtt meginduló lappal. Rámutat arra, hogy a múlt század hatvanas-hetvenes éveiben a Magyar Tudományos Akadémia számos fontos szakfolyóirat — köztük a *Magyar Könyvszemle* — létrejöttét is támogatta. Az 1947–1955 közötti szünetelés eredményezte, hogy a százéves lap még nem tart a 100. évfolyamnál. Kiemeli Kőhalmi Bélának, a *Magyar Könyvszemle* egykori főszerkesztőjének az érdemeit abban, hogy a folyóirat újraéledhetett. Ő már akkor hangsúlyozta az interdiszciplinaritásnak a ma már általánosan felismert, nagy jelentőségét, amely a pontos, megbízható adatszolgáltatások révén teremti meg a szellemi és kulturális jelenségek történeti elemzésének lehetőségeit. Hivatkozik a szerző a közelmúltban megindult, vagy a közeljövőben induló marxista történeti összefoglalásokra, szintézisekre, amelyek „gazdagon merítenek a Magyar Könyvszemle hasábjain megjelent hosszabb rövidebb közleményekből. A magyar művelődéstörténet nemcsak régi évszázadokból eredő forrásanyagának feltárásában vannak hervadhatatlan érdemei a folyóiratnak, hanem a legújabb kori történet könyv-, könyvtár- és sajtótörténetének feldolgozásában is.” Befejezésül a folyóirat színvonalával kapcsolatban ezt írja a cikkíró: „A Magyar Könyvszemle — ezt tanúsítják a 92 évfolyam polcokon sorakozó kötetei — mindig tudományos igényességgel igyekezett betölteni hivatását, ez a töretlen igényesség a biztosíték arra, hogy a jelentkező új követelményeknek is megfeleljen.”⁶

³ *Magyar Nemzet* 1976. nov. 18. 4.

⁴ *Esti Hírlap* 1976. nov. 17. 2.

⁵ BÓDAY Pál: *Egy százéves orgánium*. Magyar Hírlap 1976. nov. 21. 9.

⁶ VÉGH Ferenc: *A Magyar Könyvszemle egy évszázada*. Magyar Nemzet 1976. dec. 3. 8.

A napilapokon kívül szakfolyóirataink is megemlékeztek a centenáriumról. A *Könyvtáros*, a sajtófogadásról hírt adva, kiemelte a tájékoztatóból, hogy a *Magyar Könyvszemle* mintegy 1200 példányban jelenik meg, ennek kb. fele kerül hazai terjesztésre, másik felének nagyrésze pedig, az információ szerint, külföldre.⁷ A jubileum alkalmából egyébként a *Könyvtáros*, három számon keresztül, folytatásokban közölte Fülöp Géza tanulmányát, amely a *Könyvszemle* száz esztedejének történetét vázolja fel.⁸ A *Magyar Sajtóban*, a Magyar Újságírók Országos Szövetségének folyóiratában B. Juhász Erzsébet emlékezett meg az aránylag ritka jubileumról.⁹

Az írott sajtón kívül, a Magyar Rádióban is foglalkoztak folyóiratunk centenáriumával. 1976 novemberében, a Rádió irodalmi „folyóiratá”-ban, a Gondolatban Korpási János emlékezett a világ egyik legrégebb könyvtörténeti folyóiratára. 1976. november 17-én pedig, Rapcsányi László interjút közölt a Rádió Mátrai Lászlóval. Szerkesztő Bizottságunk elnöke a hallgatók széles körei számára is vázolta a *Magyar Könyvszemle* szerepét és időszerűségét.

(k. gy.)

Rövid megjegyzés a nemzetközileg legrégebb könyvtörténeti folyóiratokról. A *Magyar Könyvszemle* századik évfordulóján látott napvilágot Havasi Zoltán cikke e folyóirat megindulásának történetéről (1976. 3–14. l.). Ebben olvasható Fülöp Géza kéziratából az az idézet, amely a könyvtári kutatásokat közlő legrégebbi orgánumokról szól. Ezek szerint a *Serapeum*, *Zeitschrift für Bibliothekswissenschaft*, *Handschriftenkunde und ältere Litteratur* és az *Anzeiger für Litteratur der Bibliothekswissenschaft* időben jóval megelőzte a *Magyar Könyvszemlét*. Öt évvel járt még előtte e téren a spanyol *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, míg az amerikai *The Library Journal* ugyancsak 1876-ban indult (1976. 8. l.).

E fenti közlés — Havasi cikke célkitűzésének megfelelően — nagyon jól rögzíti a *Magyar Könyvszemle* kezdetének helyét a nemzetközi szakirodalomban. Ha azonban összevetjük az említett folyóiratok későbbi sorsát, úgy további, eddig nem közismert, de talán nem is érdektelen tények állapíthatók meg, amelyek lehetőséget nyújtanak a *Magyar Könyvszemle* „patinájának” megítéléséhez.

Mindkét német folyóirat 1840-ben indult, de a lipcsei *Serapeum* a 31. évfolyammal 1870-ben megszűnt, míg a Drezdában, ill. Lipcsében kiadott *Anzeiger* is — *Neuer Anzeiger für Bibliographie und Bibliothekswissenschaft* címváltozással — összesen csak 47 évfolyamot ért meg az 1886. esztendővel bezárólag. A madridi *Revista* — akárcsak a *Magyar Könyvszemle* — több megszakítást élt meg az 1871-ben történt megindulása óta. Már 1878-ban bekövetkezett ezek közül az első, majd után 1883-ban csak egyetlen évre jelent meg, 1897-től 1931-ig élt a harmadik folyam, míg 1947-től folyamatosan a negyedik. A New York-i *The Library Journal* 1876. év szeptemberében indult, és a mai napig töretlenül adják ki.

A fentieket értékelve megállapítható, hogy az említett két német folyóirat még a múlt században megszűnt, az amerikai kiadványt pedig az 1876. március elsején indult *Magyar Könyvszemle* időben félévvel megelőzte. Az 1871-ben először kiadott *Revista* egyrészt — amint ezt már Fülöp Géza is kiemelte — nem csupán a könyvtárügy, de egyben a levéltárak és a múzeumok szaklapja is, másrészt amíg a *Magyar Könyvszemle* 1976-ban a 92., addig a *Revista* ugyanakkor csak a 79. évfolyamába lépett.

⁷ *Könyvtáros* 1977. 1. sz.

⁸ FÜLÖP Géza: *Száz esztendeje indult a Magyar Könyvszemle*. *Könyvtáros* 1976. 12. sz., 1977. 1–2. sz.

⁹ *Magyar Sajtó* 1977. 1. sz.

Osszefoglalva tehát megállapítható, hogy a *Magyar Könyvszemle* időrendben nemzetközileg a második legrégebb, ma is megjelenő könyvtörténeti folyóirat, amely évfolyamainak számával az első meg is előzi. Ha pedig a sorrendet kizárólag a könyvtári dokumentumokkal foglalkozó orgánumokra szűkítjük, akkor az egész világon a legrégebb.

BORSA GEDEON

A debreceni KLTE Könyvtárának évkönyve.* Jubileumi kötetéhez érkezett, tizedik alkalommal látott napvilágot 1975-ben a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának *Könyv és könyvtár* címen megjelenő évkönyve. Az 1976-os évszámmal jelölt X. kötet méltó folytatója az előzőknek, s meggyőző dokumentuma annak az elmélyült, gazdag és sokrétű könyvtári munkának és tudományos tevékenységnek, amely második nemzeti könyvtárunkban szinte a felszabadulás óta intenzíven folyik. Ma már közhelynek számít az a megállapítás, hogy a modern tudományos könyvtárban dolgozó vezető munkatársaknak a könyvtári munkában elméletileg képzett és gyakorlatilag sokoldalúan jártas s egyben valamely tudományágban önálló alkotó tevékenység végzésére is képes személyeknek kell lenniök. A tudományos könyvtár napjainkban csak ilyen személyi feltételek biztosítása révén teljesítheti megfelelő színvonalon a ráháruló sokrétű könyvtári és információs feladatok ellátását, s vezető munkatársai csak e kettős (könyvtári és szaktudományi) képzettség, illetve ismeretanyag birtokában lehetnek irányítói, illetve méltó partnerei a könyvtári szolgáltatásokat igénylő olvasóknak, kutatóknak. A könyvtári és tudományos feladatok a mindennapi munka során nem válnak el (de nem is választhatók el) élesen egymástól, sőt szervesen egybefonódnak: a könyvtári munkák jórészenek színvonalas elvégzése — eltekintve persze a mindennapos rutin-feladatokról — tudományos ismereteket követel meg, ugyanakkor a felsőszintű mindennapi könyvtárosi és tudományos tájékoztató tevékenység kellő szaktudományi képzettséget igényel. Ez az összefonódás különösen megnyilvánul egy olyan sokoldalú és komplex feladatok ellátására hivatott intézmény munkájában, mint amilyen a debreceni egyetem könyvtára, amely egyetemi könyvtári funkciójából adódóan a felsőoktatás és az egyetem keretében — valamint részben Debrecenben az egyetemen kívül is — folyó tudományos kutatás bázisa, mint második nemzeti könyvtárra pedig hungarica-gyűjtő, megőrző, s közreadó, valamint központi könyvtárügyi feladatok is hárulnak, s végül Kelet-Magyarország legfontosabb tudományos könyvtáraként a Tiszántúl és Debrecen vonatkozásában regionális könyvtári teendőket (köztük koordináló jellegűeket) is el kell látnia.

A könyvtár korábban megjelent évkönyvei, de a jelen kötetben közzétett írások is meggyőzően tanúsítják, hogy a debreceni egyetemi könyvtár munkatársai az előzőkben körvonalazott sokrétű és összetett feladatok teljesítésére alaposan felkészültek és munkájukat színvonalasan végzik. A közreadott tanulmányok, közlemények, recenziók és beszámolók tárgykörüket tekintve változatosak, tematikailag számos tudományterületet, ismeretágot érintenek. Könyvtárelméleti, könyvtárszervezési (Csüry István: *Egyesleges mennyiségi mutatók lehetőségéről az egyetemi könyvtárak tervezésében, működésük értékelésében*), valamely könyvtári munkafolyamatra vonatkozó (Némedi Lajosné: *Die Klassifikationspraxis der UB Debrecen. Allgemeine Literaturwissenschaft. Deutsche Philologie.*), klasszika-filológiai, filológiai (B. Angyal Katalin: *Peregrinus in Vita Marci* (SHA) 13,1. A császári valláspolitikai és a dunai tartományok vallásossága kapcsolatának kér-

* *Könyv és könyvtár X. Debrecen, 1976.* (A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának évkönyve. Szerk. Csüry István.) Debrecen, 1975. 245 l.

déseihez, Gombáné Lábos Olga: *A „négy birodalom” elméletének utókorához*), nyelvtudományi, néprajzi (A. Molnár Ferenc: *Reguly Antal egy finnországi levele*), irodalomtörténeti, irodalomszociológiai, közönségtörténeti (Némedi Lajosné: *A triviális irodalom kutatásáról*, Gombáné Lábos Olga: *Dankanits Ádám: XVI. századi olvasmányok*, A. Molnár Ferenc: *Hozzászólás Domokos Péter „A finn irodalom jogadattása Magyarországon” című könyvéhez*), művelődés-, könyv- és könyvtártörténeti tárgyúak (Lengyel Imre: *Váradi Szabó János [1783–1864]*. A munkaoktatás egyik úttörője Magyarországon, Ojtozi Eszter: *A vilnai Újtestamentum és Zsoltárok egy példánya a Debreceni Egyetemi Könyvtárban*, Pálné Péter Judit: *Vikár Béla Kalevala-fordításának könyvészeti vonatkozásai a debreceni Egyetemi Könyvtár Vikár-gyűjteménye alapján*, Tóth Béla: *Maróthi György szerepe a debreceni Kollégium könyvtárának fejlesztésében*) egyaránt akadnak közöttük. Minden írás alapos tárgy- és anyagismeretről tanúskodó, jól megfogalmazott, tartalmilag gazdag szellemi alkotás, s valamennyi új adalékokkal, szempontokkal gyarapítja és gazdagítja azt az ismeretágot, amelybe tartozik, méltán kaphattak volna helyet szaktudományuk bármely (akár akadémiai) szakfolyóiratában. A helytörténeti vonatkozású tanulmányok, s a könyvtár állományának egy-egy részlegével vagy darabjával foglalkozó írások is olyan témaköröket dolgoznak fel, vagy érintenek, továbbá olyan megállapításokat tartalmaznak, amelyek általános érdekűvé avatják őket, eredményeikkel a különböző szaktudományok ismeretanyagát egyetemlegesen gazdagítják.

Hogy a kötet egészéről elmondottakat az egyes tanulmányok, közlemények egyenkénti számbavételével és elemzésével bizonyítsuk, arra e rövid ismertetés keretében sem helyünk, sem módunk nincsen, s nem is érezzük feladatunknak. (Néhány írás esetében persze kellő felkészültséggel és szakismeretekkel sem rendelkezünk ehhez.) Egy-két munkáról azonban, amelyek a könyv- és könyvtári kultúra, valamint a magyar művelődéstörténet érdeklődésünkhöz közelebb álló problémaköreit érintik, röviden külön szólnék. Első helyen Csüry István *Egységes mennyiségi mutatók lehetőségéről az egyetemi könyvtárak tervezésében, működésük értékelésében* című tanulmányát emeljük ki. Csüry a „könyvtári üzem” különböző problémáival, a könyvtárvezetés és a könyvtári üzemszervezés kérdéseivel már korábban is foglalkozott. Jelen írásában a külföldi és hazai szakirodalom, valamint a könyvtári gyakorlat elmélyült és sokoldalú elemzése révén egyrészt olyan munkanormák, másrészt olyan statisztika rendszer kidolgozásának a lehetőségére hívja fel a figyelmet, amelyet sürgetően megkívánnak „a gazdaságosabb belső szervezés szükségletei”, s amely feltétlenül szükséges „a felügyeleti és fenntartó tevékenység hatékony ellátásához is.” Bár — ahogy tanulmánya végén maga is írja — „alkalmazásra kész tervezési, működési mutatók kidolgozásáig” nem jut el, munkája meggyőzően igazolja, hogy a helyi sajátosságok, a különböző személyi és objektív tényezők szükségszerűen differenciáló hatásának figyelembevételével megvan a lehetőség a jövőbeli egységes megoldásokra. Csürynek a munkamódszere és elemzőkészsége — vizsgált tárgyának fontosságától függetlenül is — rendkívül figyelemre méltó. Könyvtárügyünk azon kevés vezető egyénisége közé tartozik, akik gyakorlati jellegű kérdéseket magas elvi szinten képesek vizsgálni: mindig a tapasztalatokból indul ki, innen jut el elméleti-megállapításokig, s mutat rá a megfogalmazott elvi igazságok olyan gyakorlati alkalmazhatóságára, amelynek révén a mindennapi tevékenység magasabb szintre emelhető.

Ugyancsak a fejlett elemzőkészséget és meggyőző elvi általánosítóképességet kell elsőként kiemelni Némedi Lajosnének *A triviális irodalom kutatásáról* szóló irodalomtörténeti, irodalomszociológiai tárgyú, nagyon érdekes tanulmánya kapcsán. E témakör nem idegen Némediné számára, a *Könyv és könyvtár* IV. kötetében (Bp. 1964.) közreadott *A magyar nyelvű könyv a „deáktafnak” szolgálatában. 1711–1780* című munkájában már számos vonatkozásban hasonló problémákkal foglalkozott. Újabb dolgozatában nem elsődleges kutatási eredményeket dolgozott fel, hanem az 1960–70-es években

megjelent olyan német irodalomtörténeti és irodalomszociológiai munkákat vett számba, amelyek a német nyelvű triviális irodalom (a szórakoztató irodalom, ill. a teljes subliteratúra) kialakulásának körülményeivel és funkciójával különböző (pedagógiai-népművelő, irodalomtudományi, irodalomszociológiai) aspektusból foglalkoznak. Azért tartja fontosnak, hogy a magyar kutatók is felfigyeljenek e problémákra, mert a vizsgálódás központjában „két nagyon lényeges probléma áll: az irodalmi érték és értékelés és az irodalom társadalmi funkciójának a kérdése.” S az irodalom társadalmi funkciójának szociológiai jellegű vizsgálata, az olvasóközönség társadalmi összetételének, a közönség történeti alakulásának, ízlése fejlődésének számbavétele valóban egyik jelentékeny adóssága irodalomtudományunknak. Amíg a jelen időszakra, vagy legalább is a felszabadulás utáni közönségviszonyokra vonatkozólag számos „felmérés” történt, az elmúlt korok közönségtörténetének kutatása csak a legutóbbi években indult meg. Aktuális problémára hívja fel tehát a figyelmet Némedi Lajosné és tanulmányával hatékony segítséget is nyújt a hazai közönségtörténeti, irodalomszociológiai kutatásnak.

Az általános magyar művelődéstörténetnek két jelentékeny, hosszabb ideig Debrecenben élő személyiségről szóló egy-egy tanulmányra hívjuk fel még az évkönyv olvasóinak figyelmét: Lengyel Imre *Váradi Szabó János (1783–1864). A munkaoktatás egyik úttörője Magyarországon* és Tóth Béla *Maróthi György szerepe a debreceni Kollégium könyvtárának fejlesztésében* című írására. Mindkét szerző – a publikált dokumentumokon túlmenően – forrásértékű kéziratot is feldolgozott munkájához. Lengyel Imre, bár Váradi Szabó Jánosnak nevelői tevékenységét és Pestalozzi oktatási-nevelési eszméinek hazai terjesztése és népszerűsítése érdekében kifejtett munkásságát helyezi vizsgálódása középpontjába, áttekinti teljes életpályáját, meglehetősen részletesen Debrecenben töltött éveit is (pl. salétrominspektori munkáját), s ugyancsak szól könyvtáráról, amelyet 1963-ban külön dolgozatban elemzett. Tóth Béla a kiemelkedő kollégiumi professzorként s a híres kántus megalapítójaként közismert Maróthi György könyvtárosi tevékenységét ismerteti róla szóló közleményében, munkája során nem egy esetben helyesbíti az eddigi szakirodalom tévedéseit és ezzel lényegesen hozzájárul a kollégiumi könyvtár hiteles történetének megírásához.

Végül nem hagyhatjuk említés nélkül A. Molnár Ferenc közleményét *Hozzászólás Domokos Péter „A finn irodalom fogadtatása Magyarországon” című könyvéhez*. Molnár hozzászólása egy, a szerzővel szakismeretek tekintetében egyenrangú szakember recenziója. Olyan recenzió, amelyet koncepciozítása és filológiai pontossága révén a szakkritika mintájának tekinthetünk. Molnár Ferenc készséggel ismeri el Domokos munkájának eredményeit, mint „a finn–magyar irodalmi és kulturális kapcsolatok kutatásának bizonyára még hosszabb ideig a legfontosabb forrása”-t méltatja, de objektív hangon elmondja vele kapcsolatos fenntartásait, s szükségesnek tartja – és több lapon keresztül el is végzi – „a könyv pontatlanságainak, megjegyzést kívánó adatainak közel teljes felsorolását és helyreigazítását”, s kiegészítéseket is csatol hozzá. Domokos Péter munkája Molnár kiegészítéseivel és helyesbítéseivel együtt teljesebbé, a finn–magyar irodalmi és kulturális kapcsolatok kutatásának pontosabb, használhatóbb segédletévé vált.

A Könyv és könyvtár X. kötetének külseje – szép papírja, kitűnő nyomdai kiállítás (ez az Alföldi Nyomda jó munkáját dicséri) és külső borítója (18. század végi metszet Debrecenről) – méltó belső, tartalmi igényességéhez és gazdagságához.

FÜLÖP GÉZA

Új lengyel könyv- és sajtótörténeti kézikönyvek. Ismeretes, hogy Lengyelországban milyen széles körű könyv-, sajtó- és általában: művelődéstörténeti kutatások folynak, és hogy e kutatások számára milyen sok intézet, tudományos műhely és publikálási lehe-

tőség áll rendelkezésre. Ezt az élénk kultúrtörténeti tevékenységet nem lehet megfelelő alapvető kézikönyvek, összefoglalások nélkül eredményesen folytatni; nem csoda tehát, ha az utóbbi években sorra jelennek meg Lengyelországban azok a művek, amelyek mögött általában egész kollektívák jól szervezett, sokszor egy évtizednél is hosszabb ideig tartó munkássága rejlik.

A lengyel könyvtörténeti kutatások egyik központja Wrocławban van. Itt jelenik meg a *Studia o Książce* című könyvtörténeti, periódikus kiadvány, amelynek köteteit folyóiratunkban ismertetni szoktuk. Itt székelt a Lengyel Tudományos Akadémia kiadványállalata is, amely az utóbbi években több fontos könyv- és sajtótörténeti munkát adott ki. A könyvtörténeti jellegű kiadványok közül is kiemelkedik az az összeállítás, amely a lengyelországi könyvtörténeti kutatások számára igen nagy segítséget nyújt: a *Słownik pracowników Książki Polskiej*. (1972). A betűrendes lexikon a tágabb értelemben vett könyvtörténettel kapcsolatos címszókat tartalmazza. (Könyvtörténeten ugyanis Lengyelországban is – miként mi használjuk újabban e fogalmat – mindazt a stúdiomot értik, ami valamilyen módon kapcsolódik a könyvhöz.) Kiterjed ezért a lexikon – többek közt – a lengyel könyvnyomtatás, könyvkereskedelem, könyvkiadás és az olvasóközönség történetével kapcsolatos legfontosabb fogalmakra.

Folyamatban vannak olyan kézikönyvek megjelentetése is, amelyek valamennyi lengyel történeti kutatás számára alapvetőek. Ilyen pl. az új lengyel életrajzi lexikon, amely füzetenként jelenik meg. 1976-ban már a 21. kötetnél tartott és 85 füzetet foglalt magába. (*Polski Słownik Biograficzny*).

Előrehaladtak az új lengyel összefoglaló irodalomtörténeti bibliográfia (*Nowy Korbut*) munkálatai is. A korszakonként megszerkesztett kötetek az egyes írókra vonatkozó irodalom kívül az írók életrajzát és műveit is tartalmazzák. Rendelkeznek általános, művelődéstörténeti jellegű fejezetekkel is.

Számos nagyobb gyűjteménynek elkészült már a kéziratos anyagáról a nyomtatott katalógusa, sok helyen pedig most folynak a feltáró munkálatok. Például a Lengyel Tudományos Akadémia krakkói könyvtárában eddig négy kötet készült el a sokszorosított kézirat-katalógusokból. (*Katalog rękopisów biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie*). E kötetek a mintegy nyolc ezer kéziratnak a felét tárták fel, a kutatást megkönnyítő mutatókkal és regiszterekkel. A magyar vonatkozású anyagot is tartalmazó kéziratgyűjtemény, e fontos segédeszköz elkészültével, még nagyobb segítséget tud nyújtani a kutatás számára.

A lengyelországi sajtótörténeti kutatások több központtal is rendelkeznek. Ezek közül az egyik legjelentősebb a 19. és 20. századi lengyel sajtó történetét kutatja, a lengyel irodalomtörténeti intézet keretében (*Pracownia historia czasopiśmiennictwa polskiego XIX i XX wieku PAN*). Kiadványuk a *Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego*, korábban évkönyv, újabban pedig negyedévenként megjelenő folyóirat formájában kerül kiadásra. Van a lengyelországi sajtókutatásnak egy központja Krakkóban is, amely főként a jelenkori sajtóval foglalkozik. (*Osrodek Badan Prasoznawczych*). Részen ennek az intézetnek a szervezésében, de széles körű szakember- és kutatói-gárda bevonásával a közelmúltban készült el, és jelent meg egy sajtóval kapcsolatos, értékes enciklopédia. (*Encyklopedia wiedzy o prasie*.)¹

A kötet betűrendben azokat a címszókat tartalmazza – szám szerint mintegy kétezret – amelyek a sajtóval kapcsolatban leginkább előfordulhatnak. Például ilyeneket: hírügynökségek, szerkesztőségi archívum, lengyel sajtókutatás, autotípia, a folyóiratok különböző típusai, tárcsa, a lengyel sajtó története, szerkesztőség, szatíra stb. Az egyes

¹ *Encyklopedia wiedzy o prasie*. Szerk. Juliana MAŚLANKI, bev. Walery PISAREK. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdansk, 1976. 284. l. Osrodek Badan Prasoznawczych.

cikkeknél — amennyiben a téma indokolja — nem hiányzanak a történeti áttekintések sem. Találunk a fejezetek között határozottan sajtótörténeti jellegűt is. Bár egyes lapok címei — csakúgy, mint egyes személyek — nem kerültek fejezetcímekként a lexikonba, de a jelentősebb lapokkal és személyekkel az egyes fejezetekben találkozunk. A hosszabb, tartalmasabb fejezetek végén rövid, de a nemzetközi szakirodalomra is utaló bibliográfia található, ami a kötet tudományos igényű felhasználását nagyban elősegíti. Ezt az igényt szolgálja az egész összeállítás magas, tudományos színvonalán kívül az a gyakorlat is, hogy a lexikon az egyes címszavakhoz közli a fogalom megfelelő angol, német és orosz nevét is. Ez, valamint a kötet végén található angol—lengyel, német—lengyel, francia—lengyel és orosz—lengyel nyelvű szakkifejezéseket tartalmazó összeállítás azért is indokolt, mert a sajtókutatással kapcsolatos számos új fogalom neve még sokszor vitatott, nem végleges, vagy többértelmű. Ebből a szótárból tűnik ki pl., hogy a lengyel nyelvben — hasonlóképpen a magyarhoz — csak három szóval, kissé körülményesen fejezik ki azt a fogalmat, amit a németben egy (Massenmedien), az angolban két rövid szóval (mass media) neveznek. (Tömegkommunikációs eszköz, szrodki komunikowania masowego.) A kötet, amelynek élén a szerkesztő bizottság elnökének, Walery Pisareknek a bevezetője olvasható, a lengyel sajtótudomány újabb értékes eredménye.

A lengyel sajtótudomány a sajtótörténet terén is értékes új eredményeket mondhat magáénak. 1976-ban, a Lengyel Tudományos Akadémia kiadásában a három kötetre tervezett lengyel sajtótörténeti szintézisnek megjelent a két első kötete. (*Prasa Polska w latach 1661—1864*, és *Prasa Polska w latach 1864—1918*.)² Ez az összefoglalás első ízben nyújt tájékoztatást a teljes lengyel sajtótörténetről. Mindeddig hiányzott a lengyel sajtó történetének bármilyen összefoglalása is, noha a lengyel hírlapirodalom — Kelet-Európában az elsők között — már 1661-ben megindult, lengyel nyelven.

Az utóbbi évek lengyelországi sajtó- és könyvtörténeti kutatásainak a fentiekben csak hiányosan és vázlatosan ismertetett eredményei csak úgy születhettek meg, hogy e munkákat országos méretekben, tervszerűen és szervezeten végzik. A Lengyel Tudományos Akadémia egyes intézeteinek és szakembereinek irányításával, de a tudományos könyvtárak és az egyetemek bevonásával készültek a fenti művek, és így folynak a további munkálatok is. Ez az együttműködés csak úgy jöhetett létre, hogy a könyvtárak a tudományos együttműködés terén is nyitott intézmények Lengyelországban: nem zárkóztak be saját technikai problémáik köré gyártott, öncélú elméletek váraiba, hanem a könyvtáros munka részének tekintik, hogy gyűjteményeik gazdag forrásanyagát az országos tudományos vállalkozások kereteiben is feltárják. Az Akadémia és más tudományos intézmények által irányított tudományos vállalkozások pedig nagy átgondoltságot mutatnak: nem alkalmi, periferikus és személyekhez kötött feladatokra fecsérelnek a társadalmi szervezethez által rendelkezésükre álló nem csekély lehetőségeket, hanem azokra az alapvető tudományos feladatokra koncentrálnak, amelyek nélkül a társadalomtudományi kutatások nem fejlődhetnek tovább.

KÓKAY GYÖRGY

Islám könyvművészeti kiállítás. A londoni Hayward Galleryben az Arts Council of Great Britain a World of Islam Festival Trust-tel közösen mintegy huszonhárom ország gyűjteményei anyagából iszlám művészeti kiállítást rendezett. A nagy érdeklődésre számot tartó kiállítást 1976. április 6-án nyitotta meg az angol királynő. Magyarországból

² *Prasa Polska w latach 1661—1864*. Historia prasy polskiej pod redakcją Jerzego LOJKA. Warszawa, 1976. 414. l. *Polska Akad. Nauk. és: Prasa Polska w latach 1864—1918*. Warszawa, 1976. — E kötetek ismertetésére még visszatérünk.

a Nemzeti Múzeum és az Iparművészeti Múzeum küldött műtárgyakat Londonba. A kiállított tárgyak eredetüket tekintve lényegében az egész mohamedán világ területéről kerültek ki, Indiától egészen Marokkóig. A kiállított fém, kerámia, textil, márvány stb. tárgyak mellett bemutatásra kerültek az iszlám könyvművészet válogatott darabjai is. Magára a könyvkiállításra a British Museumban került sor a British Library Authority rendezésében.

A legrégebb bemutatott kézirat az i. u. 9. századból származik, a legújabb a tizenkilencedik században készült. A kiállított művek többsége Korán. A legkorábbiak csupán egyes lapok a szentkönyvből. Talán a legnagyobb figyelemre — az iszlám viszonylatban ritkaságnak számító illusztrált, perzsa kódexek tartanak számot. A páratlan technikával készült élénkszínű illusztrációk méltó társai a korabeli európai miniatúráknak. A képes perzsa kódexek többsége a 15–16. századból származik. A kötetek között találhatóak Hafiz, Firdauszi, Nizám és Szádi kéziratosa verseskönyvei. Az arab kézírás gyönyörűen kalligrafált különböző típusai fellelhetők a kéziratokon. A főleg geometriai díszítésű bőrkötések majd minden csoportjából kerül egy-egy darab bemutatásra.

A kiállított kéziratokat nagy gonddal és hozzáértéssel Afrika, Ázsia, Európa és Amerika könyvtáraiból, köz- és magángyűjteményeiből válogatták össze. A mohamedán országok közül Egyiptom, Irán, Líbia, Irak, Szíria, és Tunisz küldött anyagot.

Az Iszlám művészeti kiállítás anyagáról tudományos igényű katalógus készült (*The Arts of Islam*, [London] 1976. The Arts Council of Great Britain. 396 p.), amelyből mintegy hetven oldal foglalkozik a kiállított könyvekkel. A katalógus külön érdeme, hogy mindegyik tárgyról képet közöl, amely alatt felsorolja a vonatkozó irodalmat is, ezek részletezése a könyv végén, a Bibliográfia részben található meg. Egy további fejezet az Iszlám művészetével foglalkozó alapvető műveket sorolja fel.

BATÁRI GYULA